

Streszczenie rozprawy doktorskiej

Rekonstrukcja doświadczenia zakończenia pracy zawodowej i przejścia na emeryturę.

Analiza autobiograficznych wywiadów narracyjnych metodą Fritza Schützego

Słowa kluczowe: przejście na emeryturę, interakcjonizm symboliczny, transformacje tożsamości, nadawanie znaczeń,

Przejście na emeryturę jest znaczącym punktem zwrotnym w życiu dojrzałego człowieka. Dotyczy coraz większej części populacji z uwagi na trendy demograficzne. Między innymi z tego względu bierze się wagę doświadczeń współczesnych emerytów dla badań społecznych i polityk socjalnych. Przyspieszenie technologiczne zachodzące w transporcie, komunikacji i handlu oraz przyspieszenie tempa życia i przyspieszenie zmian społecznych bardziej dotkliwie dotyka przedstawicieli starszych pokoleń, którzy spędzili większość swojego życia w innych okolicznościach. Przyczynia się to z pewnością do ich większej podatności na różnego rodzaju wykluczenia: zawodowego, cyfrowego i społecznego i naraża ich na poczucie dezaktualizacji ich wiedzy i doświadczenia. Może się to bezpośrednio przekładać na ich relacje z ludźmi z młodszych pokoleń oraz stosunek do samych siebie.

Celem pracy była rekonstrukcja procesu zakończenia pracy zawodowej współczesnych emerytów, czyli odpowiedź na następujące pytania: Czym jest dla jednostki doświadczenie przejścia na emeryturę? Jak można wytłumaczyć różnorodność doświadczeń jednostkowych związanych z zakończeniem pracy zawodowej?

W celu uzyskania odpowiedzi na postawione pytania autorka wybrała perspektywę interakcjonizmu symbolicznego i metodologiczno-teoretyczne podejście Fritza Schützego. Schütze w oparciu o wiele badań empirycznych określił cztery postawy, które ludzie przyjmują wobec swojego życia. Są to: 1) biograficzne plany działania, kiedy jednostki aktywnie i intencjonalnie kształtują swoje życie, 2) instytucjonalne wzorce oczekiwań, kiedy podążają utartymi, społecznie oczekiwanymi w danej fazie życia ścieżkami kariery życiowej, 3) biograficzne metamorfozy, kiedy doznają pozytywnej przemiany w swoim życiu, 4) trajektorie cierpienia, kiedy na skutek trudnych wydarzeń tracą kontrolę nad swoim życiem i zaczynają biernie reagować w miejsce aktywnego działania. Te biograficzne struktury procesowe nie układają się w sekwencyjne, ciągi lecz tworzą rozmaite konfiguracje – wzajemnie się przenikają, wzmacniają, albo, wprost przeciwnie, wypierają.

Materiał empiryczny badania stanowią autobiograficzne wywiady narracyjne, które zostały uzupełnione zapisanymi wspomnieniami opisującymi doświadczenie przejścia na emeryturę. Autorkami i autorami narracji oraz wspomnień były zasadniczo osoby z wyższym wykształceniem technicznym, co stanowi pryzmat, przez który należy postrzegać wyłonione prawidłowości.

Analiza narracji pozwoliła na wyłonienie trzech modeli przejścia na emeryturę: *Łatwego*, *Trudnego* i *Intersekcjonalnego* oraz cech wspólnych i dystynktywnych osób, dla których przejście na emeryturę jest procesem oczekiwanym i nie stwarzającym trudności (Model I *Łatwy*) oraz takich, dla których wiąże się z cierpieniem (Model II *Trudny*). Model *Intersekcjonalny* opisuje sytuację, w której na doświadczenie przejścia na emeryturę nakładają się inne trudne doświadczenia, jak na przykład poważna własna choroba czy śmierć bliskiej osoby. Analiza biograficznych narracji dowodzi, że przejście na emeryturę jest złożonym procesem społecznym osadzonym w sytuacji ekonomiczno-historycznej, a jednocześnie ugruntowanym w sposobach działania i decyzjach osób, których bezpośrednio dotyczy. Odpowiedź na pytanie, w jaki sposób można tłumaczyć różne jego przeżywanie przez różne jednostki, sygnalizuje decydującą rolę zróżnicowanej hierarchii wartości kulturowych oraz znaczeń, które poszczególne osoby nadają biograficznym fazom życia zakończenia pracy zawodowej oraz emeryturze. Niemalże znaczenie mają tu mechanizmy socjalizacji i przyjęcia niezbyt pozytywnego wizerunku osoby starszej oraz przeżywane w tej fazie życia zmiany w odczuwaniu czasu i skrócenia perspektywy temporalnej.